

HAVETS SKATTER GLIMMAR INTE

Under hösten har det i flera av sportdykartidningarna förekommit artiklar om sensationella ädelmetallsfynd.

Dessa skrivelser ger fel signaler.

Marinarkeologi handlar inte om att bärga gamla prylar från botten utan att få skeppsvrak, påspärrar och hamnplatser att berätta en historia utan att man förstör dessa ting. Det är den verkliga utmaningen.

DEBATT

FRONTALKROCK

Det finns en vida utbredd föreställning om dykaren som en djävur upptäckare och skattletare. Grupper som gör sitt "livsfynd" presenteras allt som oftast i tidningar, tv och radio. Det berättas med inlevelse om hur stolta dykare med avancerad teknik återbördar gamla klenoder från djupet. Ofta kallas det hela för marinarkeologi och lergods-krukor, gamla ärvade mynt och rostiga järnkulor visas upp i triumf. Vad det skall vara bra för vet ingen, men det hela är hemskt intressant, gammalt och vetenskapligt. På sätt och vis påminner denna verksamhet om 1800-talets och det tidiga 1900-talets västerländska forskningsresor. Efter att ha penetrerat okända landområden återvände de djärva skattsökarna med koffertar fullastade av kuriosor.

Den inledande entusiasmen hos upptäckarna förbyts dock snart av frustration när deras insatser inte höjs till skyarna av museer och den etablerade forskarvärlden. Istället för en förväntad belöning möts de tappra dykarna ofta med likgiltighet eller rent av kritik. Deras slutsats av det hela blir att professionella museimän och handläggare är okunniga kontorsbyråkrater som vaktar på sina egna revir och som fullkomligt glömt bort all upptäckarlust och nyfikenhet.

Det finns förmodligen undantag där det verkligen är så. Jag skulle dock vilja hävda att denna kulturkrock framförallt bygger på två avgörande missförstånd. Det ena gäller syftet med den etablerade kulturmiljövården, det andra vad arkeologi och historieforskning går ut på.

DET SKALL VARA KVAR

Det lagliga skyddet av fornlämningar och historiska miljöer finns reglerat i kulturminneslagen. Det är en ganska kortfattad text där man bland annat juridiskt delar materiella historiska lämningar i två kategorier. Ensamma friliggande föremål kallas för lösfynd. När de påträffas så får oftast upphittaren behålla dem. Vissa reservationer finns dock, till exempel när det gäller ädelmetall, då staten har inlösenrätt.

Alla former av äldre anläggningar, konstruktioner och andra rester av

verksamhet betraktas som fasta fornlämningar.

I undervattenslandskapet gäller detta till exempel skeppsvrak vars förlisning är äldre än 100 år, äldre broar och bryggor, pålspärrar men också, vilket ofta glöms bort, kulturlager. Det sista kan till exempel vara föremål liggande på botten i gamla städers hamnar eller utanför en sjökrog i skärgården. Dessa är inte lösfynd utan ingår i fornlämningen.

Det är förbjudet att på något vis rubba eller förändra fasta fornlämningar. Att plocka upp saker från ett gammalt trävrak eller från botten vid en sjökrog är alltså ett solklart brott mot kulturminneslagen. Enligt lagtexten är straffet böter eller till och med fängelse. Att man inte bär gar för sin egen vinnings skull utan lämnar in föremålen till ett museum är möjligtvis en för mildrande omständighet. Men det faktum att man överhuvudtaget rör och plockar på en fornlämning visar att man inte förstätt ett dugg av vad lagstiftningen skall vara bra för.

SOM SVART KORALL

Hela tanken med att i lag skydda gamla saker är att de skall finnas kvar både för oss och för våra efterlevande. Fornlämningar bör, om det inte finns mycket speciella skäl, ligga kvar orörda i sin ursprungliga miljö. Östersjöns välbevarade skeppsvrak är ett bra exempel. Dessa stora segelfartyg från äldre tider erbjuder chansen till en fantastisk historisk dykupplevelse.

Sönderplockade och förstörda vrak förtar den upplevelsen. Att rota runt lite på botten och plocka med sig grejor upp till ytan är därför ingen bedrift. Bara ett ytterst osolidariskt och korttänkt sätt att roa sig och sina bekanta.

Artiklar och en allmän inställning att skattjakt under vatten är häftigt uppmanar direkt eller indirekt till att undervattenslandskapets känsliga och unika fornlämningar förstörs. Detta är till men för alla kulturhistoriskt intresserade dykare. Istället borde dyktidningsredaktörer, instruktörer och klubbledare förklara att det är lika lite glamoröst att rota runt på vrak som att jaga unika tropiska fiskar och bryta svart korall!

Författare:
Johan Rönby
RAÅ UV
Box 171 93
104 62 Stockholm

ARKEOLOGI ÄR INTE GREJOR

Den andra vanföreställningen gäller vad arkeologi går ut på. Arkeologi handlar inte om att samla prylar och föremål utan om att studera hur människor levde, tyckte och tänkte. De personer som ägnar sig åt arkeologisk forskning är inte ett dugg intresserade av att få några blöta nätkassar med nyplockade fynd i sin hand. Faktum är istället att museer och magasin är fulla av föremål som väntar på att bearbetas och tolkas. Nya fynd medför bara att tusentals kronor, som faktiskt skulle kunna användas till något mer spännande, måste satsas på konservering. Det är alltså en missuppfattning att den arkeologiska forskningen har ett skriande behov av nya mynt, kanoner eller porslin.

Måste resurser ändå satsas på en utgrävning och bärgning handlar det om att just den fornlämningen kan besvara frågor som man inte annars kan svara på. Att formulera lämpliga frågeställningar och att utifrån dessa planera sitt undervattensarbete så att man gör minsta möjliga skada på det objekt man vill undersöka är den verkligt svåra utmaningen vid en marinarkeologisk utgrävning.

Även om museerna är fulla av föremål finns det självklart fortfarande mycket kvar att upptäcka. Det gäller alldeles särskilt i undervattensvärlden. Vatten bevarar organiskt material ovanligt väl. Fornlämningar under vatten har också hittills varit i princip onåbara. Dykare har därför en spännande möjlighet att vara med och dokumentera en historia som fram till nu varit okänd. Detta dykande forskningsarbete handlar emellertid inte om att plocka upp föremål. Istället kan man till exempel i detalj studera skeppsbyggnadsteknik, mäta in pålar eller kartera gamla hamnplatser. Resultatet av detta kan sedan presenteras i form av artiklar, i foto eller rent av som en bok.

Stimulerande är också att sprida kunskap om sina upptäckter vid någon konferens för marinarkeologiskt intresserade dykare.

Havets skatter är nämligen inte de som glimmar, utan de som kan berätta en historia!